

КОНЦЕПЦИЈЕ САВРЕМЕНЕ ОДБРАНЕ И МОГУЋНОСТИ ПЕШАДИСКЕ И АРТИЉЕРИСКЕ ВАТРЕ

Још од појаве првог ватреног оружја па све до данашњих дана ватра је показивала и још увек показује сталну тенденцију јачања, тако да ће и у савременим условима свакако играти веома значајну улогу.

Примена нуклеарног наоружања претстављала би крупан квалитативан скок у ратоводству уопште, те би тиме и улога ватре још више порасла. Досада је важило правило да се за масирање ватре мора у извесном степену масирати (концентрисати) и техника која ту ватру ствара. Међутим, помоћу нуклеарног наоружања може се извршити, несхватљиво за раније појмове, масирање (концентрација) ватре уз минимално присуство класичног ватреног наоружања, укључујући ту авијацију и вођене ракете. Раније је постојала тенденција да се однос броја пешака и артиљериских оруђа која их подржавају измени у корист тих оруђа и да се на тај начин што приближније одреди степен „ватрене безбедности“ напада или одбране. Данас ватрена снага више не зависи од броја оруђа, већ од квалитета њиховог зрна (пројектила, бомбе), што значи да квалитет данас има далеко већу улогу него раније. Јер, раније се једно тешко оруђе могло заменити са два средња, а данас учинак ватре и најмањег нуклеарног пројектила од 0,5 КТ, одговара отприлике учинку који може остварити хаубички дивизион за 5 минута. Но, никако се не би смело схватити да атомске гранате и бомбе, бар засада, могу у потпуности да замене класичну артиљерију, те би при разматрању овога проблема требало поћи од следећих основних поставки.

Производња нуклеарног оружја добила је масован карактер, а нуклеарно оружје постаје пресудан чинилац ватрене моћи уопште. Али, и поред тога, бар засада, а нарочито из аспекта малих земаља, основом ватрене моћи и даље остаје конвенционално оружје. Отуда се може очекивати да ће се нуклеарни и термонуклеарни пројектили и бомбе, у тактичким размерама користити као допуна конвенционалном оружју. Истина, може доћи и до чисто атомских ватрених припрема, али ређе и на појединим важнијим правцима.

С обзиром да је проблем критичне масе нуклеарног пуњења углавном решен, треба очекивати не само појаву атомских артиљериских зрна свих калибара, већ и појаву пешадиског нуклеарног

малокалибарног наоружања. Како ће се то у пракси остварити ствар је будућности.

Полазећи од поменутих чињеница нужно је одредити однос између нуклеарног и конвенционалног наоружања, сагледати место и улогу сваког од њих, па на основу тога извршити одговарајуће измене у тактичким принципима ратовања, у формацији и организацији трупа. Пошто су се и раније у историји све квалитативне измене у ватреном наоружању директно одражавале на организацију борбених дејстава уопште, а тиме и одбране, то је и сада потребно размотрити како ће изгледати одбрана у савременим условима.

Савремена гледања на организацију одбране

О томе како треба организовати и изводити одбрану у условима нуклеарног рата постоји у свету много различитих мишљења. Но, иако су сва та мишљења чисте хипотезе, засада се ипак могу назрети, у основи, три концепције.

Прва концепција

Јединице бране ширу и дубљу зону коју треба посести, углавном, групно, али тако да се распоредом не створе *рентабилни циљеви* за атомско оружје. Истовремено, одбрану треба боље организовати у инжињерском смислу. Гро снага треба имати на првом одбранбеном положају, јер нападач, услед близине својих трупа, не може да примени нуклеарно оружје.

Према тој концепцији, батаљони прве линије бране рејон ширине 2 до 3 км и дубине око 2 км. На том рејону батаљон организује одбрану по групном систему као и досада, тако да могућности остварења густине пешадиске па и артиљериске ватре испред предњег краја и у дубини одбране остају непромењене. Но, при тако организованој одбрани између батаљона постоје међупростори величине око 2 км, који се не поседају већ се само контролишу ватром и по потреби запречавају минама. Пуковске резерве, односно други ешелон, распоређују се на међуположају који је удаљен око 3 км од првог положаја. Јаке и лако покретљиве дивизиске и корпусне резерве постављају се групно, по батаљонима, на трећем положају, односно другом одбранбеном појасу који је дубљи него раније. Дакле, ширина и дубина рејона и зона одбране јединица двоструко се повећавају. Основни принцип је: не дозволити нападачу да једним атомским пројектилом јачине 20 КТ уништи више од батаљона. То је и једина добра страна таквог гледања на организацију савремене одбране. Које су њене слабости?

Постојање великих међупростора доводи у питање стабилност одбране, јер они нападачу дозвољавају да се брзо укљини између рејона. Творци те концепције кажу да је трећи батаљон пука, у другом ешелону, распоређен тако да у дубини затвара међупростор, чиме

се нападач увлачи у „џак“. То је само делимично тачно, пошто међупросторе између пукова нема ко да затвара ни по дубини пре него што бранилац ангажује дивизијске резерве. С друге стране, треба видети каква је јачина тога „џака“ и каква је снага ватре којом се контролишу међупростори. Ако не желе да ослабе густину ватре пред својим рејонима, батаљони прве линије могу да издвоје минимум пешадиског и артиљериског наоружања за тучење међупростора. С обзиром на ефикасан домет, половина међупростора биће сасвим слабо тучена пешадиском ватром. Ако би се, пак, ангажовало више артиљерије, онда би се њена ватра ослабила на рејонима одбране батаљона где такође треба очекивати напад. Ватра батаљона из другог ешелона је ефикасна тек кад му се нападач приближи на 500 до 1000 м, а за то време батаљони прве линије могу бити уништени. Активно противдејство батаљона прве линије на уклињеног нападача биће врло отежано и неефикасно, јер ће их нападач везивати с фронта, а с друге стране, снаге батаљона биће разбацане на великом простору, те ће временски бити немогуће да се прикупе за противнапад, тим пре што ће нападач имати ватрено преимућство. Постоји претпоставка да нападач неће смети у међупростору да нагомилава јаке снаге, јер ће постати погодан атомски циљ. Томе се не би смело веровати. Нападач ће нападати и међупросторе и батаљонске рејоне одбране, али ће тежиште напада бити на међупросторима. Он ће моћи изненадно и без претходне ватрене припреме да се укљини у браниочев распоред, хватајући најпре непосредан контакт са његовима снагама на фронту, да би их потом напао на боковима и дошао у додир и са снагама у дубини, притискујући истовремено масовном ватром нуклеарног или конвенционалног наоружања браниоачеве батаљонске одбранбене рејоне и обезбеђујући своје бокове и брз продор у дубину. А с обзиром на то да ће нападач, као и досада, тежити да оствари ватрену надмоћност и надмоћност у ваздуху, он ће бити у повољнијим условима да успешније искористи нуклеарне пројектиле.

Тако организована одбрана доста је круга. Бранилац не може успешно да маневрује снагама ван батаљонских рејона, па ни унутар њих, јер нема развијен систем ровова и саобраћајница. Нападач је у стању да извиђањем тачно одреди батаљонске одбранбене рејоне и да их подвргне дејству масовне ватре нуклеарног или конвенционалног оружја. Он има могућности да одабере одговарајуће пројектиле, да их рационално искористи или да изненађењем постигне велики успех уз минималне људске жртве и без велике ватрене надмоћности.

Израдом нуклеарних пројектила мањег калибра теорија о рентабилности циља постаје неодржива, бар у оном смислу у ком се о томе данас говори. И даље ће од тактичке важности циља зависити његова рентабилност, а према величини циља употребљаваће се одговарајући пројектили и решавати о томе да ли он уопште претставља рентабилан нуклеаран циљ. Тиме је и теорија „коре“, односно стављања најјачих снага у прву линију, изгубила своју важност, јер ће нападач моћи да туче предњи крај малим нуклеарним пројектилима,

задржавајући полазни положај на истом удаљењу као и досада (800—1.000 м).

Друга концепција

Одбрана се организује и поседа по систему непрекидних ровова, али са јаче израженим тежиштем у оквиру мањих јединица (батаљона) и јаким покретљивим резервама у оквиру дивизије, корпуса и већих јединица. Оваква одбрана се састоји из појасева као и досада, само је отстојање између њих нешто веће, а сваки појас је дубљи.

Главни одбранбени појас обично се састоји из три положаја, чија укупна дубина износи око 10 км. Сваки од ова три положаја састоји се из три линије, по могућности, покривених ровова дубине од 2,2 до 2,5 м. Између ровова изграђен је систем бункера и склоништа за људство и оруђа. Ровови су међусобно повезани густом мрежом саобраћајница. Начелно, предњи крај се бира иза неке природне препреке, а када је то немогуће, израђују се солидне вештачке препреке. Отстојање између првог и другог рова исто је као и досада, али је зато трећи ров удаљен од другог 1.000 до 1.500 м, тако да се укупна дубина главног положаја повећава. Предвиђа се и израда међурова између друге и треће линије, који се не поседа. Међуположај је удаљен 2,5 до 3 км, а резервни од међуположаја 3 км. Између њих се израђују преградни положаји. Главни, други и трећи одбранбени појас удаљени су један од другог око 15 км, тако да су сва три ова појаса распоређена на дубини од 60 до 65 км, чиме се тактичка дубина одбране у односу на раније положаје знатно повећава.

Батаљони прве линије међусобно се додирују. Међупростора нема. У оквиру батаљонског рејона одбране главне снаге су прикупљене у тзв. батаљонском чвору одбране који је широк око 1,5 до 2 км и у коме се налази око 80% борбених ефектива батаљона. Батаљонски рејон одбране може бити широк 3—4 км. Делове батаљонског рејона одбране ван чвора поседају слабије снаге, али се зато предвиђа маневар снагама и средствима из чвора по целом фронту и дубини батаљонског рејона (што омогућавају покривене и дубоке саобраћајнице). Пукови и дивизије, нормално, постројавају борбени поредак у два ешелона. Ширина фронта дивизиске одбранбене зоне износи између 12 и 16 км. Дивизиске резерве распоређене су на резервном положају по батаљонима са међусобним удаљењем од 2 до 4 км.

Начин вођења одбране карактерише се тиме што се у претпоље, које је и даље исте дубине (10—15 км), шаљу јаки предњи одреди, који се бране још упорније него досада, у циљу успоравања нападачевог надирања и одређивања његове јачине и намера. И положај борбеног осигурања се упорније брани са циљем да се нападач примора да развије јаке снаге пре но што дође у непосредан додир са браниоцима деловима на предњем крају. Бранилац настоји да сачува тај непосредни контакт да би онемогућио нападача да примени нукле-

арни пројектил велике моћи. Ако бранилац помоћу специјалних осматрача примети да нападач извлачи своје снаге са предњег краја, онда ће браниоачеве главне снаге одмах напустити први положај и прећи на други или чак и на трећи, остављајући на првом положају само слабије делове. Дакле, ова одбрана се одликује упорношћу и еластичношћу, али и отсудношћу. Почетним распоредом изражава се тежиште, али се оно према потреби мења и тамо где се испољи најјаче дејство нападача врши се маневар ватром и покретом и ствара одговарајућа концентрација ватре, људи и технике. Према тој концепцији предвиђа се дејство партизана и убачених делова против нападачевих средстава за избацавање нуклеарних пројектила.

Систем одбране по овој концепцији омогућава прикривен распоред браниоачевих снага и средстава, тако да нападачу отежава осматрање, избор најрентабилнијих циљева за нуклеарне пројектиле и избор правца главног удара. Сем тога, он приморава нападача да интензивно туче већи комплекс земљишта и по фронту и по дубини, док бранилац при томе, ако нападач примени веће нуклеарне пројектиле, не рескира више од једног батаљона, јер су батаљонски чворови ипак међусобно удаљени 1—2 км. Овај систем одбране омогућава маневар снагама и средствима и извођење противнапада на свим степенима од чете па навише, тако да одбрана постаје врло еластична и жилава. Међутим, као слабу страну овог система треба истаћи потребу за солидним утврђивањем и дугим временом за организацију одбране. Сем тога, око 50% ширине дивизијског одбранбеног фронта релативно је слабо поседнуто, тако да је могуће извесно изненађење, премда далеко мање него код прве концепције.

Трећа концепција

То је, уствари, модификација друге концепције. Одбрана је организована на исти начин као код друге концепције, само постоји разлика у начину поседања положаја. Према овој концепцији снаге се распоређују по фронту на исти начин као и досада, само са израженим тежиштем на појединим рејонима. Батаљони, значи, добивају рејон за одбрану ширине 2—3 км. Пук и дивизија постројавају борбени поредак у два ешелона, тако да се на предњем крају налази око четири батаљона. Дивизија, дакле, брани фронт од просечно 10 км, а дивизијска зона одбране има облик квадрата, тако да су целокупне снаге дивизије распоређене у зони од око 100 км², у којој се налази преко 90 км ровова и 15—20 км саобраћајница. Поред тога, израђени су многобројни заклони за људство и оруђа, преградни положаји, резервни и лажни положаји за артиљерију. Међупростора нема. Присталице ове концепције не полазе од поставке о „минимуму жртве“ за нуклеарни пројектил од 20 КТ. Они сматрају да ће се људство налазити у дубоким склоништима у виду тунела или галерија. Сваки вод треба да има по једно такво склониште које пружа заштиту од топлотног и радиоактивног дејства. Склоништа се могу порушити ниским или подземним експлозијама нуклеарног пројектила само

онда ако су у близини нулте тачке експлозије. За номинални пројектил од 20 КТ, на удаљености 450 м од нулте тачке, склоништа су ван опасности. Практично излази да се једним пројектилом од 20 КТ може уништити највише један до два вода. С обзиром на то да је склоништа немогуће открити, сем агентуром (која није погодна за извиђање таквих објеката), биће их тешко уништити и мањим пројектилима, под претпоставком да се директно туче свако склониште.

Овој концепцији могу се приписати све добре особине друге, с тим што је одбрана далеко стабилнија, и то из два разлога: прво, могуће је остварити равномерну ватру велике густине испред предњег краја и по дубини, као и јачу ватру на тежишту одбране и, друго, не постоје слабо поседнути отсеци те је искључено свако изненађење.

И ово гледиште има недостатака, нарочито у вези са великом компликованошћу утврђивања. Но, његове присталице сматрају да ће она страна која буде принуђена да се брани наћи времена и могућности да организује одбрану, јер ће једино тиме моћи да надокнади ватрену па и техничку инфериорност уопште (мисли се на могућност маневра). Концепција о којој је реч разрађена је на основу неких искустава из Корејског рата, у коме је страна која је у погледу ватре била изразито инфериорна морала да тражи начин како да умањи ефекат противничке ватре. Војници су сами настојали да се дубоко укопају. Они су копали галерије и тунеле у које се склањало људство и наоружање, тако да је то касније прихваћено као систем организовања одбране и утврђивања. На брдовитом и планинском земљишту тунели су се показали као одлично средство за заштиту људи и технике од противничке ватре, укључујући ту и највеће авионске бомбе. Тунели су, такође, омогућавали браниоцу да из њих пружа активан и врло живац отпор, пошто су његова оруђа била добро маскирана и заштићена. У тунеле су увлачена артиљериска оруђа средњег калибра, укључујући ту и калибар 122 мм. Та оруђа су непосредним гађањем стварала врло ефикасну ватру. Противник је био немоћан против њих, а трпео је велике губитке.¹⁾ Са сигурношћу се може рећи да би утврђивање по систему тунела у будућем рату пружило солидну заштиту од атомских пројектила и да би их због тога требало примењивати кад год је то могуће.

Сем поменутих система утврђивања која се предвиђају за будући рат, постоје разне модификације свакога од њих. Тако, неки теоретичари, који у основи прихватају другу варијанту, сматрају да друга линија ровова треба да буде удаљена од прве 500 м како би се створила још већа растреситост људи и технике.

¹⁾ Присталице овог гледишта сматрају да правовремено организована одбрана са солидно израђеним објектима пољске фортификације, који омогућавају ефикасно коришћење ватрених средстава и сигурно заклањање живе силе и технике, једино може да одговара захтевима рата са применом нуклеарног наоружања, тим пре што би у таквом случају за избацивање једног браничевог војника из строја било потребно утрошити тоне челика и врло много нуклеарне енергије.

Постоје и таква мишљења у погледу организовања и вођења одбране која се суштински разликују од раније изнетих. Наиме, неки сматрају да се у условима атомског рата не треба дуго задржавати на једном положају и да због тога није потребно ни неко нарочито утврђивање. Они се уствари одричу отсудне одбране и предлажу нешто упорнију задржавајућу одбрану са честим противнападима и општом тенденцијом да се дејствује офанзивно, да се тежи узимању тактичке и оперативне иницијативе у што краћем временском року. Неоспорно је да су такве тенденције исправне, али су жеље једно, а могућности су друго. Историја нас учи да се никада на свим фронтима није могло нападати, и да се бранилац није свуда бранио, нарочито у тактичко-оперативним размерама. Слабије наоружана страна, која не буде имала превласт у ваздуху, неће моћи ни маневровањем надокнадити те недостатке. Јер, при данашњим средствима извиђања, тешко је ватрени удар противничке стране избећи маневровањем или обичним маскирањем. Према томе, укопавање је далеко поузданије.

Поред услова којима је досада одговарала, одбрана треба да пружи: сигурну заштиту живој сили и техници од високих ваздушних нуклеарних експлозија у нултој тачки, а већем делу живе силе и технике и од експлозија на средњим висинама; да онемогућава прикривен распоред снага и средстава; да не дозволи нападачу да на основу организације одбране установи њено тежиште и слаба места као и да омогући браниоцу: еластично вођење одбране, брз и прикривен маневар по фронту и дубини и извођење противнапада резервама свих степена. Према томе, изгледа да друга варијанта, највише одговара захтевима савременог ратовања.

Ватрено обезбеђење одбране и ширина фронта

При разматрању праве концепције одбране у општим цртама, могло се видети да је густина на половини фронта дивизије минимална. Маневар по фронту у циљу одбране међупростора не предвиђа се, а и тешко би га било извести, јер систем одбране то не дозвољава. На предњем крају се налазе само око четири батаљона, то је, нормално, задржавају $\frac{1}{3}$ снага и средстава у резерви. Према томе, данашња дивизија са наоружањем које дејствује испред предњег краја може теориски избацити око 800.000 пушчаних и митраљеских зрна у минути. А пошто је пракса прошлог рата показала да је средња брзина гађања из пешадиског наоружања за око 50% мања од теориске, то значи да се испред предњег краја може избацити само око 400.000 и на 13—20 км фронта створити густина од 20—30 зрна у минути на 1 дужном метру. Према томе, батаљони прве линије могли би бранити рејоне ширине 3—5 км. Ако би се после ватрене припреме нападача, у најгорем случају, ватрена снага батаљона прве линије смањила и за 30—40%, онда би преосталих 10 зрна на 1 метар задовољавало потребе браниоца. Предвиђа се да ће густина ватре

коју нападач примењује за неутралисање појединих циљева пораста у односу на досадашње норме најмање два пута, што ће свакако утицати на повећање губитака браниоца.

Каква се густина пешадиске ватре обезбеђује према првој концепцији? Испред својих одбранбених рејона батаљони прве линије могу остварити чак и већу густину ватре од 30 зрна на 1 метар. Али, у међупросторима та густина не достиже ни најнужнији минимум. Незгода је још и у томе што — и кад би се имало оружја — начин посудања положаја онемогућава постизање веће густине, јер се домет митраљеза није повећао у односу на ранији, те би и при већем броју митраљеза километар међупростора био тучен врло слабом ватром.

Сем тога, ни маневар јединицама, ни маневар ватром не могу видније доћи до изражаја, изузев у извесној мери, код тенковских снага.

Код друге варијанте ствар стоји далеко повољније. Ту се, уствари, онај део ватрених средстава који претиче за одбрану батаљонског чвора распоређује у међупросторе, чиме одбрана постаје стабилнија, а ватрена средства се далеко рационалније искоришћавају. Сем тога, дивизија брани ужи фронт. Значи, ако се ослањамо само на ватрену моћ пешадиског наоружања, онда модерно опремљена дивизија може бранити фронт ширине до 20 км (у отсудној одбрани и на маневарском земљишту). Само се мора имати у виду то да јачина пешадиске ватре није једино мерило стабилности одбране. Противтенковска ватра игра врло важну, па чак и одлучујућу улогу, а такође и ватра артиљерије за подршку, о чему ће касније бити речи. Не треба изгубити из вида ни браниочеве могућности у погледу употребе тенкова као јаке маневарске и ватрене снаге.

Историски посматрано, упоредо са порастом ватрене моћи повећавала се и растреситост борбеног поретка, а тиме је и ширина фронта у одбрани показивала тенденцију ширења. Сасвим је логично што и данас при појави атомског наоружања, постоји тенденција да се прошири фронт одбране јединица. Али, поставља се питање где се у том проширивању треба зауставити и шта узети као мерило. Наиме, на одређивање ширине фронта у одбрани не утиче само ватрена моћ јединица, већ и могућности командовања и маневра резервама, затим формација и бројно стање јединица, као и време које браниоцу стоји на располагању за инжињерске радове на положају. При разматрању тога питања данас се често полази само од тога како постројити борбени поредак а да се жртве од атомске експлозије сведу на минимум. Дакле, узима се могућност заклањања од нападачеве ватре, а не могућност одбране поверене зоне, што је у основи погрешно, пошто је ово друго примарно те се прво мора потчинити њему. Данашње теорије о ширини фронта и о постројавању борбеног поретка, које преовлађују, заснивају се, углавном, на постојању једног типа атомских пројектила од 20 КТ. То је донекле и логично, јер је он најдуже фигурирао као једини. Но, сада такво гледиште већ застарела, јер постоје атомски пројектили десетину пута јачи а такође и 20 па и 40 пута слабији. Питање је шта сад узети

као основу за прорачун. Ако бисмо и даље остали на принципу да је највећа дозвољена „жртва“ пешадиски батаљон, онда међупростори између батаљона прве линије — ако се очекује, рецимо, 70 КТ атомски пројектил — треба да буду 6—8 км. Тада би фронт одбране дивизије износио 30—40 км. Ако се пак очекују мањи пројектили, од 0,5, 1 па и до 5 КТ, који ће се, по свој прилици, најчешће примењивати у тактичке сврхе, онда растојања између батаљона могу бити мања — не већа од 1 км. Но, сада треба очекивати већи број пројектила на батаљонски рејон одбране, што значи да у оквиру њега треба обезбедити већу растреситост. Само та растреситост не сме да иде на уштрб одбранбене способности батаљона. Из изложеног можемо закључити да се ширина фронта одбране не може одредити на основу теорије о „рентабилности циљева“, нити се наша размишљања смеју заснивати само на постојању 20 КТ атомског пројектила. Основ за одређивање ширине фронта у одбрани и даље мора бити могућност одговарајуће јединице да за одређено време успешно брани поверене јој положаје. Та могућност биће изражена најефикаснијом употребом расположивих ватрених средстава, брзим и благовременим маневром целокупним снагама по фронту и дубини додељене зоне или положаја. Ширину фронта одбране тактичких јединица врло је тешко одредити на основу ватреног учинка појединих атомских пројектила, јер их те јединице не поседују већ њима могу бити подржане у одређено време и одређеним бројем, тако да ту нема никаквог сталног фактора чији би утицај био пресудан за прихватање неког гледишта. Нападач може да предузме напад у врло различитим околностима и различитим средствима. На пример, да изненадно нападне у међупросторе без претходне ватрене припреме или, да нападне јаким оклопним јединицама уз истовремени атомски ватрени удар, и томе слично. Све то ограничава употребу атомских пројектила по времену и простору, а њихов ефекат се ни приближно не може унапред одредити. С друге стране, нападач ће увек тежити остварењу вишеструке ватрене надмоћности, укључујући ту и атомску. Ако је нападач надмоћнији и у ваздуху, што треба сматрати нормалним, бранилац ће имати далеко оскудније податке о циљевима него нападач. Према томе, бранилац ће бити у тешком положају, поред осталог, и у погледу ефикасне употребе атомских пројектила. То значи да он не може рачунати на то да ће употребом атомских пројектила сломити нападачев удар, те ће бити и даље принуђен да главну нападачеву снагу ломи у блиској борби, у којој се атомски пројектили не могу применити. Чак и под претпоставком да сва средњекалибарска артиљерија почне шире да користи гранате са атомским експлозивом (што је теориски решено), чија је зона успешног дејства 200—250 м по заклоњеној живој сили, решење се ни тада не би могло изборити само атомским пројектиlima. Узимајући у обзир растурање и друге факторе, њима се не сме гађати на даљину испод 400 м од предњег краја. Кад отпочне јуриш, нападач ће тежити да се што више приближи и настојаће да неутралише артиљерију, што је и досада било правило. Значи да и тада треба бити способан за сламање непри-

јатељског јуриша непосредно пред предњим крајем, на дубини од 300—500 метара, као и на самом главном положају, а то се опет може постићи углавном класичним оружјем.

Приликом разматрања проблема савремене одбране понекад се заборавља на основне принципе њеног вођења и могућности појединих родова, нарочито на могућности артиљерије. Ефикасан домет већег дела савремене дивизиске артиљерије засада просечно износи мање од 10 км, али постоји тенденција за његовим повећањем. Ако се жели обезбедити успешан маневар артиљерском ватром у оквиру дивизије и њено сасређивање испред предњег краја на дубину 3—5 км, с тим да масовно сасређивање не може прећи 75% целокупне дивизиске артиљерије, онда се са данас расположивим материјалом може обезбедити успешна одбрана највише на фронту ширине 15 км. Свако проширивање фронта неминовно би развучило артиљерску ватру и слабило њен ефекат, или би захтевало да се пешадиски пукови ојачају са више оруђа. Другим речима, пукови би се осамосталили у погледу артиљерије. Значи да се не само слаби просечна густина артиљерске ватре, већ се онемогућава и њено сасређивање. Ако неко жели да убудуће организује стабилну одбрану, онда не сме да пренебрегне ни праксом утврђене норме прошлог рата, тј. да обезбеди бар 150 експлозија артиљерских зрна у минути. Такође се не сме заборављати да ровови браниоца, при атомској експлозији на средњим висинама, треба да буду удаљени најмање око 600 м од нулте тачке експлозије најмањих граната, бар засада, док од тачке експлозије обичних граната могу бити удаљени и само 200 метара. То значи да се не може у потпуности остварити настојање да се класичне артиљерске гранате потпуно замене атомским. Неоспорно је да би се у том настојању густина артиљерије за подршку могла свести на свега 4—6 оруђа на 1 км фронта, укључујући ту и борбу са нападачевим резервама и артиљеријом. У блиској борби, тј. на удаљењу од 400 м, учествовала би оруђа за непосредно гађање и минобацачи. Али засада се не сме ићи испод горе наведене густине ватре, која се може постићи само са 30—40 артиљерских оруђа и минобацача на 1 км фронта, урачунавајући ту и ПТ оруђа која дејствују непосредно. Густина противтенковске артиљерије, која се у прошлом рату кретала од 15—20 оруђа на 1 км фронта само за одбрану предњег краја, мора и даље остати као мерило стабилности одбране, јер треба очекивати исту, ако не и већу, количину нападачевих тенкова на 1 км фронта. ПТ оруђа се једино могу заменити тенковима, пошто засада од њих нема ефикаснијег ПТ средства. Према томе, ако се проширује фронт одбране дивизије, она се неминовно мора ојачати са више артиљерије или треба повећати њену формациску артиљерију. То би је у оба случаја чинило гломазнијом, а отежало би и командовање, те се ни у том погледу не може ићи у недоглед.

У овом чланку не можемо детаљно размотрити проблем ПТО, али је очигледно да пешадиска дивизија ни једне армије на свету нема толико ПТ артиљерије у свом формациском саставу да би јој она обезбедила стабилну одбрану у ПТ смислу. Јасно је да у погледу

организовања и вођења ПТО постоје различита гледишта. Присталице прве варијанте организације одбране заснивају ПТО на предњем крају на пешадиском ПТ наоружању и формациским тенковима пешадиских пукова. Они потребу за ПТ средствима мере другим мерилима, али се читава та концепција вођења ПТО заснива на ратном искуству, која се, како кажу неки немачки стручњаци, никако не би смела узети као образац у будућем ратовању. Армије које су имале огромно искуство у погледу ПТО, као што су немачка и совјетска, и које данас своју ПТО заснивају на ПТ артиљерији, не могу својом формациским артиљеријом да обезбеде фронт дивизије у ПТ смислу шири од 6—7 км. Треба имати у виду да је савремени тенк моћно борбено средство и да 30—50 тенкова, који се могу очекивати на 1 км фронта одбране, претстављају 1—1,5 пук артиљерије калибра 90—122 мм и 90—150 митраљеца (од којих $\frac{1}{3}$ од 12,7 мм), тј. онолико тих оруђа колико их има у два, односно три најбоље опремљена пешадиска батаљона. Дакле, та огромна ватрена снага мора се респектовати. Поред тога, данас се предвиђа подршка напада тенкова артиљеријом која употребљава гранате са радарским (близинским) упљачима. Оне могу експлодирати у непосредној близини тенка и то када се он приближи циљу. Тиме је постала још компликованија борба са тенковима на блиском отстојању.

Приликом организације борбеног поретка артиљерије у одбрани, а у тежњи за стварањем мање рентабилних циљева, неки иду тако далеко да постављају батерије на међусобном удаљењу 1—2 км, па и већем. Очигледно је да они не воде рачуна о могућности артиљерских оруђа, о могућностима преноса ватре, као и могућностима командовања и управе ватром. Овако размештен дивизион потпуно престаје да постоји као јединствена ватрена јединица, јер се свака батерија у погледу преноса ватре и израчунавања елемената за гађање новопојављених циљева понаша као дивизион. С друге стране, обезбеђење ВП дивизиона врло је отежано, а нарочито у ПТ и ПА смислу. Такође се доводи у питање и могућност командовања. Овако распоређена артиљерија за подршку у ПТ смислу не претставља изразиту снагу.

Разбацавањем батерија не постиже се никаква практична корист, јер нападач, благодарећи усавршеној извиђачкој техници, неће великим пројектилима гађати „отприлике“ рејоне ВП артиљерије. Напротив, он може за врло кратко време да добије координате за сваку батерију браниоца и да је директно туче одговарајућим пројектилом, првенствено малим атомским пројектилима од 0,5—1 КТ. Према томе, радари, авиација, батерије звуковног извиђања и друга средства ипак могу пронаћи и разбацане батерије те излаз треба тражити у утврђивању ватрених положаја, изради већег броја резервних и чешћем мењању основних ВП, као и у солидном маскирању, укључујући ту и рад заваривачких оруђа, стварање резервне послуге са резервним нишанским справама, итд. Ако се ВП организују тако, онда нема потребе да батерије буду на већем међусобном отстојању

од 500 метара, јер на том удаљењу чак ни већи атомски пројектили не могу да нанесу велику штету материјалу, сем једној батерији.

Из наведеног разматрања можемо извући неколико закључака. Пре свега, треба истаћи: да се проширење фронта и повећање дубине одбранбене зоне и рејона јединица мора строго ускладити са њиховом ватреном моћи; да се међупростори између нижих тактичких јединица морају контролисати ватром довољне густине да би се спречило уклињавање нападача; да систем одбране треба да обезбеди не само брз маневар живом силом и техником у циљу преношења тежишта одбране на међупросторе у случају да нападач тамо испољи најјаче дејство, него и успешно коришћење артиљерије и маневар ватром у циљу њеног сасређивања у одлучујућим моментима по најважнијим тачкама, с тим да командовање буде осигурано. Сем тога, организацијом одбране и распоредом снага треба и даље обезбедити жилаву одбрану и повећање отпора по дубини, као и брзу и ефикасну интервенцију резерви. Већа растреситост јединица у савременој одбрани на маневарском земљишту може се постићи не само јачим ешелонирањем борбеног поретка свих јединица почев од батаљона, него и широко развијеним системом ровова и саобраћајница и копањем дубоких склоништа за људство и наоружање. То значи да би непрекидна одбрана боље одговарала заштити од атомских пројектила разних калибара, јер омогућава прикривен распоред људства и наоружања, као и прикривен маневар, с тим што би се одбрана на планинском земљишту и даље организовала по групном систему у коме ће уклапавање имати велики значај. Најзад, изгледа да ни најмодерније опремљене дивизије не могу својим формациским средствима, уз извесно ојачавање ПТ артиљеријом и артиљеријом за подршку, организовати солидну отсудну одбрану на маневарском земљишту на фронту ширем од 15 км, тако да дивизије слабије ватрене моћи морају добијати за одбрану фронт, који ће одговарати њиховој снази.